

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნიკოლოზი ხუროშვილი

შიდა ქართლის მეხილეობის ისტორიულ-გეოგრაფიული
მიმოხილვა და განვითარების სტრატეგიები

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია საზოგადოებრივი გეოგრაფიის
მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელი: დავით სიჭინავა

ასისტენტ- პროფესორი

თბილისი 2017

ანოტაცია

წინამდებარე ნაშრომი ეხება შიდა ქართლის მეხილეობის ისტორიულ-გეოგრაფიულ მიმოხილვას და განვითარების სტრატეგიებს. ნაშრომის მთავარი მიზანია შიდა ქართლის რეგიონში მეხილეობის გეოგრაფიის თავისებურებების გამოვლენა.

მეხილეობა შიდა ქართლის სოფლის მეურნეობის უძველესი და ძირითადი დარგია. რეგიონის მნიშვნელობა საქართველოს მასშტაბით განსაკუთრებით გამორჩეულია მეხილეობის თვალსაზრისით. ხილის უმეტესი სახეების წარმოების მიხედვით, შიდა ქართლის რეგიონი პირველ ადგილზეა ქვეყანაში. უნიკალური და უძველესი ქართული ხილის ჯიშები გამოირჩევა შესანიშნავი გემური თვისებებით. იგი ქვეყნის უნიკალური ჯიშობრივი გენოფონდის ფასდაუდებელი სიმდიდრეა, რომელიც ჩვენმა წინაპრებმა მრავალსაუკუნოვანი მუხლჩაუხრელი შრომით შექმნეს და შემოგვინახეს.

ყოველივე ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე მიმაჩნია, რომ ეს თემა საკმაოდ აქტუალურია და დიდი მნიშვნელობა აქვს რეგიონის და ქვეყნის განვითარებისთვის. ნაშრომის მთავარი ამოცანაა გამოიკვეთოს რეგიონის პოტენციური მეხილეობის დარგთან დაკავშირებით და ის გარემოებები, რომელიც მის შემდგომ განვითარებას შეუწყობს ხელს. ნაშრომში განხილულია თუ რა წინააღმდეგობებს აწყდება სოფლის მეურნეობის ეს დარგი და რატომ ვერ ახერხებს შიდა ქართლის ხილი გახდეს წარმატებული საბაზრო პროდუქტი, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ?!

მოცემული ნაშრომი დაეხმარება ყველას ვისაც აინტერესებს შიდა ქართლის მეხილეობის წარმოების თავისებურებები, ხილის გავრცელების არეები და განვითარების პერსპექტივები. ნაშრომი იძლევა დეტალურ ინფორმაციას, თუ რა სიტუაციაა ამჟამად შიდა ქართლის მეხილეობაში და რა სამომავლო გეგმებია დარგის განვითარებისთვის.

ANNOTATION

The present work is about historical-geographical strategies of fruit-growing in Shida Kartli. The main reason of this work is to show the originality of fruit-growing in Shida kartli region. This part of Georgia is well-known for its oldest agricultural traditions. The local climate stimulates lots of kinds of fruits to grow and thats why Shida Kartli is the main producer of fruit-growing in Country. The oldest and unique species of fruits are favoured of their taste, they're main richness which are saved because of our ancestors hardwork.

Based on I mentioned above I think that this issue is very actual and is very important for developing region and country. The main purpose of this work is to show the potential of Shida Kartli region about fruit-growing , which will help it to grow production and develop. Here are discussed the difficulties why Shida Kartli's presented fruit couldn't be successful market product mostly in Georgia and abroad.

I hope my work will help that people whom are interested in Shida Kartli's agricultural and fruit-growing originalities, show fruit spread areas and developing perspectives. Here are information in details about the situation of fruit-growing in Shida Kartli and what is planned to develop this sphere.

სარჩევი

ანოტაცია.....	2-3
შესავალი.....	5-6
თავი I ისტორიულ-გეოგრაფიული დახასიათება	
რეგიონის ზოგადი გეოგრაფიული დახასიათება.....	7
ფიზიკურ-გეოგრაფიული პირობები მეხილეობის განვითარებისთვის.....	7
ლიტერატურული მიმოხილვა.....	8-10
ხილულობები და მათი წარმოშობის ისტორია.....	10-14
მეხილეობის დარგის პერიოდიზაცია.....	14-16
თავი II დარგის ამჟამინდელი მდგომარეობა	
რეგიონში ამჟამად გავრცელებული ხეხილოვანი კულტურები	16-20
ხეხილის სანერგეები.....	20-22
სამაცივრე მეურნეობები.....	22-23
მელიორაცია.....	23-25
გადამამუშავებელი საწარმოები და გასაღების ბაზარი/.....	25-26
თავი III მეხილეობის დარგის განვითარების პერსპექტივები	
სახელმწიფო, კერძო, არასამთავრობო ორგანიზაციების თანამშრომლობა დარგის განვითარების სფეროში	26-30
სტატისტიკური ინფორმაცია	30-31
რეგიონში არსებული პრობლემები მეხილეობის დარგის განვითარების კუთხით	31-33
SWOT ანალიზი	33-34
დასკვნა და რეკომენდაციები.....	34-37
გამოყენებული ლიტერატურა.....	

შესავალი

საქართველო ოდითგანვე აგრარული ქვეყანა იყო. მოსახლეობის კეთილდღეობა განისაზღვრება ამ სფეროდან მიღებული შედეგებით. მიუხედავად მდიდარი ბუნებრივ-კლიმატური პირობებისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დიდი მეცნიერული და პრაქტიკული გამოცდილებისა, დღეს მოსახლეობის ადგილობრივი წარმოების მაღალი ხარისხის პროდუქციით უზრუნველყოფა ჭირს. მდგომარეობა გაამწვავა ძველი სოციალისტური სისტემის კერძო სისტემით შეცვლის პროცესში დაშვებულმა შეცდომებმა. განადგურდა საზოგადოებრივ სექტორში არსებული ბალ-ვენახები, ქარსაცავი ზოლები, საირიგაციო ნაგებობები და მთლიანად ინფრასტრუქტურა., აგრეთვე წლების განმავლობაში სახალხო მეურნეობის ეს მეტად მნიშვნელოვანი დარგი მიტოვებული იყო უყურადღებოდ.

საქართველოს მეხილეობის გეოგრაფიაში ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უკავია შიდა ქართლის რეგიონს. მეხილეობა შიდა ქართლის სოფლის მეურნეობის უძველესი და ძირითადი დარგია. რეგიონის მნიშვნელობა საქართველოს მასშტაბით განსაკუთრებით გამორჩეულია მეხილეობის თვალსაზრისით. ხილის უმეტესი სახეების წარმოების მიხედვით, შიდა ქართლის რეგიონი პირველ ადგილზეა ქვეყანაში. ჩემი საკვლევი რეგიონი ყოველთვის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ვაშლის, მსხლის, ქლიავის, ბლის, ალუბლის, ატმის წარმოების მიხედვით.

შიდა ქართლში შრომისუნარიანი მოსახლეობის დაახლოებით 70% სოფლის მეურნეობითაა დაკავებული. აქედან გამომდინარე მიმაჩნია რომ მეხილეობის განვითარება რეგიონში ძალზედ აქტუალური საკითხია და დგას დღის წესრიგში.

შემი თემა სწორედ ამ საკითხს ეხება რადგან ეს დარგი მაინტერესებს დიდი ხანია. მაქვს არც ისე ცოტა პრაქტიკული და თეორიული გამოცდილება მეხილეობასთან დაკავშირებით. ნაშრომში შევეცდები გამოვიყენო ყველა საშუალება, ცოდნა და გამოცდილება, რათა მოვახდინო მეხილეობის დარგის სრული წარმოჩენა.

ნაშრომის მიზანია აღწეროს შიდა ქართლის პოტენციური მეხილეობის განვითარებისთვის. წარმოაჩინოს პრობლემები, რომელთა წინაშეც რეგიონი დგას და

რის გამოც ვერ ახერხებს აღნიშნული სამეურნეო დარგის განვითარებას; შეისწავლოს არსებული სტატისტიკური მონაცემები; გააანალიზოს პრობლემების გამომწვევი მიზეზები; იმსჯელოს პრობლემების მოგვარების გზებზე და ისაუბროს დარგის განვითარების პერსპექტივებზე.

შიდა ქართლის მეხილეობამ გასული საუკუნის 80იან წლებთან შედარებით მკვეთრი რეგრესი განიცადა, როგორც ხეხილის ნარგავების ფართობის მხრივ ასევე წარმოებული მოსავლიანობის თვალსაზრისით. აქედან გამომდინარე ისმევა საკვლევი კითხვა; რა ხელისშემშლელი ფაქტორები განაპირობებს დარგის გაუარესების ტენდენციას, და განვითარების რა პერსპექტივები გააჩნია მას რეგიონში?

კვლევისთვის გავეცანი სხვადასხვა წყაროებს ინტერნეტ სივრცეში, ლიტერატურულ ნაშრომებს, მოვიძიე სტატისტიკური ინფორმაცია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტოს გვერდიდან, მივმართე სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შიდა ქართლის რეგიონალურ სამმართველოს, მრავალპროფილური საწარმო „კულას“ კონცენტრატის საწარმოები: „სამეგობრო“; „ჯეოფრუტი“. შევხვდი და გავესაუბრე ამ სფეროში მოღვაწე სპეციალისტებს, მეწარმეებს, აგრონომებს, სანერგე მეურნეობის ხელმძღვანელებს, გამოცდილ და კვალიფიციურ მეზღვეებს, რომლებმაც ძალზედ საინტერესო ინფორმაციები მომაწოდეს.

ნაშრომში წარმოვადგინე დარგის განვითარების SWOT ანალიზი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს ნათლად დავინახოთ დარგის განვითარების ძლიერი და სუსტი მხარეები.

ასევე წარმოდგენილი მაქვს დარგის განვითარების პერიოდიზაცია მე19 საუკუნიდან დღემდე, სამომავლო ხედვა. ნაშრომში შევეცდები ვაჩვენო ის დადებითი და უარყოფითი გარემოებები, ასევე ხელისშემშლელი ფაქტორები, რაც ამ დარგთანაა დაკავშირებული. მიმოვიხილავ ლიტერატურას-თუ რას წერენ მკვლევარები ამ საკითხთან დაკავშირებით. ასევე განვიხილავ სახელმწიფო, კერძო, არასამთავრობო ორგანიზაციების თანამშრომლობის პერსპექტივებს დარგის განვითარების სფეროში.

რეგიონის ზოგადი გეოგრაფიული დახასიათება¹

შიდა ქართლის რეგიონი აღმოსავლეთ საქართველოში, დიდი და მცირე კავკასიონების მთათაშორისი ბარის შუა ნაწილში მდებარეობს. ტერიტორიის ფართობი – 6200 კვ.კმ (მათ შორის ცენტრალური ხელისუფლების იურისდიქციის ქვეშაა(3428,3 კვ.კმ) მას საქართველოს ტერიტორიის 9.2% უკავია და თავს უყრის მოსახლეობის 7%. შიდა ქართლის რეგიონს აღმოსავლეთით ესაზღვრება მცხეთა-მთიანეთის, სამხეთ-აღმოსავლეთით - ქვემო-ქართლის, სამხრეთ- დასავლეთით - სამცხე-ჯავახეთის, დასავლეთით - იმერეთის, ხოლო ჩრდილო-დასავლეთით - რაჭა-ლეჩხუმ-ქვემო სვანეთის რეგიონები. ჩრდილოეთი საზღვარი კი რეგიონს რუსეთის ფედერაციასთან აქვს. მხარის ჩრდილოეთი ნაწილი მოიცავს ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიის დიდ ნაწილს, რომლის ავტონომიის სტატუსი გაუქმებულ იქნა საქართველოს სსრ კავშირიდან გამოსვლის შემდეგ, რასაც კონფლიქტი და მთავრობის მიერ ამ რეგიონზე კონტროლის დაკარგვა მოჰყვა. ამჟამად ისტორიული შიდა ქართლის ჩრდილოეთი ნაწილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქს ეკუთვნის.

შიდა ქართლის მხარეში შედის საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული შემდეგი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები: 1 ქალაქი - გორი , 4 მუნიციპალიტეტი - გორის, კასპის, ქარელის, ხაშურის. რომლებიც მოიცავს 372 დასახლებულ პუნქტს.

შიდა ქართლის რეგიონის მოსახლეობა 2016 წლის მონაცემებით 263,008 კაცია,² რომელთაგან თითქმის ნახევარი (46 %) გორის მუნიციპალიტეტის მკვიდრია. დანარჩენი სამი მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა თითქმის თანაბრად არის განაწილებული: ხაშურში მოსახლეობის 20 %, ხოლო ქარელსა და კასპში - 17 -17% ცხოვრობს.

¹

https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90_%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1_%E1%83%9B%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94

² <http://geostat.ge/regions/>

ფიზიკურ-გეოგრაფიული პირობები მეხილეობის განვითარებისთვის³

რეგიონის ბუნებრივი პირობები საკმაოდ ხელსაყრელია დარგის განვითარებისთვის: კლიმატი – მხარის კლიმატი კონტინენტურია, საშუალო წლიური ტემპერატურაა დაახლოებით 11 C⁰, შესაძლებელი მაქსიმუმია 42 C⁰, ხოლო შესაძლებელი მინიმუმი - 32 C⁰. ქარის ენერგეტიკული რესურსი (1000 კვტ/სთ 1 კმ²-ზე) – 1000-1500. ნალექების რაოდენობა წელიწადში საშუალოდ 500 მმ-ია, მაქსიმუმი – 760 მმ, მინიმუმი 330 მმ. წყლის ძირითადი არტერიები - მხარის ტერიტორიაზე მიედინება მდინარეები: მტკვარი დიდი და პატარა ლიახვი, მეჯუდა, ტანა, ქსანი, თორთლა, თემამი და სხვა.

როგორც აღინიშნა კლიმატი ზომიერად კონტინენტურია, ზომიერად თბილი ჰავითა და ზომიერი ტენიანობით, რაც სასურველ პირობებს ქმნის მოსახლეობის ყოფაცხოვრებისა და სამეურნეო საქმიანობისათვის. რეგიონში წარმოდგენილი ხშირი ჰიდროქსელი მდინარე მტკვრის აუზს ეკუთვნის, ეს უკანასკნელი კი რეგიონის მთავარი საწყლოსნო არტერიაა. რეგიონის ტერიტორიაზე განლაგებულია ზომიერი სარტყლისათვის დამახასიათებელი ბუნებრივი ზონები, ვერტიკალური ზონალობის ჩათვლით, რომელიც ხასიათდება მრავალფეროვანი ნიადაგებით.

³https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90_%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%98

ლიტერატურული მიმოხილვა⁴

ხილი ადამიანის ისეთი საკვებს წარმოადგენს, რომელსაც კაცობრიობა ნანადირევთან ერთად უძველესი დროიდანვე ძირითად საარსებო საშუალებად იყენებდა.

მეხილეობის ისტორია იწყება იმ მომენტიდან, როცა ადამიანი ჩაება ბუნებრივი ევოლუციის მსვლელობაში და ბუნება პირადი ინტერესებისა და საჭიროების სამსახურში ჩააყენა. ჯერ კიდევ გვიანი ბრინჯაოსა და ადრეული რკინის ხანის ძეგლები აღმ. საქართველოში მეტყველებენ მეურნეობის ამ დარგის განვითარებაზე.

ძველ საქართველოში მეხილეობის განვითარების შესახებ საინტერესო ცნობებია დაცული, როგორც საისტორიო წყაროებში, ისე სხვადასხვა დროის უცხოურ და რუსულ ლიტერატურაში. ისტორიულ დოკუმენტებთან ერთად საყურადღებოა მხატვრული ლიტერატურის ძეგლები და ფოლკლორი, სადაც ეს საკითხი თავისებურადაა ასახული.

როგორც ივანე ჯავახიშვილი აღნიშნავს, “ჯერჯერობით მხოლოდ მე-6 საუკუნიდან მოყოლებული მოგვეპოვება ძეგლები, რომლებშიც მტილ-სამოთხეთა ვითარების გასათვალისწინებლად კონკრეტული ცნობებია დაცული.

საქართველოს მეზღობა-მეხილეობის დიდ კულტურაზე ცნობებს მერმინდელი ხანის ისტორიკოს-გეოგრაფთა ნაწერებშიც ვხვდებით, რომელთაგან აღსანიშნავია ისტაჰრი-ს ცნობები რომ თბილისი იმდროისთვის მეტად აყვავებული ხილ-ბოსტნებით მდიდარი ქალაქი იყო.

მე-12 საუკუნისათვის საქართველოს ძლიერების ეპოქაში მეხილეობის კულტურა განვითარების შედარებით მაღალ სტადიაზე დადგა ვიდრე უწინ იყო. შემდგომი პერიოდისთვის, საქართველოს ნაყოფიერების და ყვავილ მცენარეულობით ზოგად

⁴ მეხილეობა აღმოსავლეთ საქართველოში- დ. პავლიაშვილი (თბილისი 1962)

დახასიათებასთან ერთად,სხვა ქალაქების გვარად ვახუშტი ბატონიშვილი წალკოტა და ყვავილ-ხილეულით მდიდარ ქალაქად წარმოგვიდგენს ქ.გორსაც.

ვახუშტი ბატონიშვილის აღწერით თუ ვიმსჯელებთ მას მთელი იმდროინდელი საქართველო წარმოდგენილი აქვს ვენახ-ხილიანად,დაწყებული ველებიდან 1000-1200 მეტრის სიმაღლემდე.

ევროპისა და საერთოდ უცხო ქვეყნების მეხილეობა ინტენსიურად XIX ს.შემოიჭრა ჯერ რუსეთში,სახელობრ ყირიმში,და აქედან სულ მოკლე ხანში XIX ს. პირველ ნახევრის ბოლოს და მეორე ნახევრის დასაწყისში შემოდის საქართველოშიც,სადაც უცხო ჯიშების ინტროდუქცია ხდება.აგრეთვე უშუალო ევროპიდანაც-შავი ზღვის გზით.სწორედ ეს ხანა საქართველოს მეხილეობის გარდატეხისა და სამრეწველო მეხილეობის დასაწყისად უნდა ჩაითვალოს.

ევროპული ჯიშები პირველად ინერგება ქართლში,რომლის პიონერებად ითვლებიან ნიკო ზაქარიას ძე კეცხოველი,ისაია ფურცელაძე-სოფ.მერეთში,ს.ხეთაგური სოფ.ნიქოზში.ხოლო ევროპული ჯიშების პირველი მთლიანი ნარგავები გაშენდა სოფ.კარალეთში ,რომელთაც ყავდათ საფრანგეთიდან მოწვეული მებაღეები.

თუ წინათ ბაღების დიდ მასივებზე გაშენება თითქმის შეუძლებელიც კი იყო,საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, როცა შეიქმნა გეგმაზომიერი განვითარება სოფლის მეურნეობის ყველა დარგში,შესაძლებელი გახდა ბაღების გასაშენებლად დიდი კაპიტალის დაბანდება.ამჟამად ეს საკითხი მეცნიერების მიღწევებით და პრაქტიკოს მებაღეთა გამოცდილებით გადაწყვეტილია.

მეხილეობიდან კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობის თვალსაზრისით განსაკუთრებული ინტერესის შემცველია ხილის პროდუქტების მოხმარების საკითხი. გარდა ამისა,რომ ხილი ნედლი და ხმელი სახით იხმარებოდა,მისგან და მისი პროდუქტების დახმარებით საქართველოში ძველთაგანვე მზადდებოდა საგანგებო საჭმელ-სასმელები, სამკურნალო წამლები და ქიმიური საღებავები.სამეურნეო მნიშვნელობასთან ერთად,როგორც ხეხილის მასალას,ისე ნაყოფს ფართოდ იყენებნენ სხვადასხვა სარიტუალო ცერემონიალის შესრულებისას და სხვა.

ხილულობები და მათი წარმოშობის ისტორია⁵

ვაშლი. ყველა სხვა საკვებ ხილულობებთან შედარებით განსაკუთრებულად ფართოდ არის გავრცელებული ვაშლი. ვაშლის ხეს ევროპაში უძველესი დროიდანვე აშენებდნენ, რაც ნათლად ჩანს საბერძნეთისა და რომის მწერლობაში.

ვაშლის სიუხვეზე და მრავალჯიშობაზე მიუთითებს ვახუშტი ბატონიშვილი, რომელიც ხილულის ჩამოთვლისას აღნიშნავს: 'ვაშლი მრავალგვარიო' 'ამასვე აღნიშნავს იოანე ბატონიშვილი: "ვაშლნი სხვადასხვა გვარნი" -ო. და ასე. რაც აშკარად მეთყველებს ძველ საართველოში ვაშლის ჯიშობრივ სიჭრელეზე.

მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულისათვის ამ დარგის სპეციალისტები უკვე ექვსასამდე სხვადასხვა ჯიშს ითვლიდნენ.

ბოტანიკოს-სპეციალისტების მიერ დამტკიცებულია, რომ ვაშლის წინაპარი არის ტყის გარეული წვრილი ვაშლი, ე.წ. მაჟალო, რომელიც კავკასიასა და კერძოდ საქართველოს ტყეებში ძველთაგანვე ფართოდ ყოფილა გავრცელებული.

აღმოსავლეთ საქართველოში ვაშლის გამოყენების უამრავი წესები მოწმდება. ვაშლის ნაყოფისგან ძირითადად ამზადებენ: ჩირს, ტყლაპს, ტკბილ წვენს, ხდიდნენ არაყს, დებდნენ წნილად, იყენებენ ხალხურ მედიცინაში.

გარდა იმისა, რომ ვაშლი ქართული სუფრის მშვენიერება და ლაზათი იყო, მას ქართველი ხალხი ღვინის სმასთან დაკავშირებით გარკვეულ მიზნითაც იყენებდა.

აღმ. საქართველოს ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში დამოწმებული ვაშლის ერთ-ერთი ჯიში "ღვთის ვაშლი" საფიქრებელია ზემოთ აღნიშნული რწმენა-წარმოდგენების ნიადაგზე წარმოშობილ ტერმინად იყოს მიჩნეული.

სპეციალისტებთა გამოკვლევებით და დღევანდელი ეთნოგრაფიული მონაცემების საფუძველზე დამოწმებულია ვაშლის შემდეგი ადგილობრივი ჯიშები ქართლისათვის: აბილაური, ბორა, თეთრი ადრეულა, ქართული სინაპი, გოგიაანთ

⁵ მეხილეობა აღმოსავლეთ საქართველოში დ. პავლიაშვილი

კიტრა, კიტრა, ძუძუ ქალა, ზერტულა, კეხურა, ხანდაკურა, თურაშაული, გორული სინაპი, მერეთულა, წითელი ვაშლი, ყრუალა.

მსხალი. ისევე როგორც ვაშლი ძველ საქართველოში მსხალი საუცხოო ხილად იყო მიჩნეული. ა. გროსკეიმი მსხლის სამშობლოდ აზერბაიჯანსა და სომხეთთან ერთად საქართველოსაც მიიჩნევს, მისი მტკიცებით კავკასიაში გავრცელებულ 27 სახეობიდან საქართველოში 15-ია.

XIX საუკუნის მიწურულისთვის, ნ. სპეშნეცს მარტო გორის მაზრაში აღწერილი აქვს მსხლის 12 ჯიში, რომელთაგან ყველაზე ძალიან გავრცელებული ყოფილა: გულაბი, ხეჭეჭური, თავრიზული, გვერწითელი, მილახული, შავი მსხალი, თაფლმსხალი, ბორბალა, კალოს მსხალი და სხვა.

აღსანიშნავია, რომ მსხალს უყვარს ვაშლთან შედარებით ნესტიანი ადგილი და შესაძლებელია მისი ფართოდ გამრავლება დას. საქართველოში ამითაც იყოს გამოწვეული.

ცნობილია, რომ ვაშლის შემდეგ, როგორც გამრავლების ისე ჯიშთა სიმრავლით მეორე ადგილზე მსხლის კულტურაა. ჯერ კიდევ მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულის ცნობებით მსხლის 40-ზე მეტ სხვადასხვა სახეობას ითვლიდნენ.

როგორც მსხლის ხე, ისე მისი ნაყოფი განსაკუთრებული მრავალფეროვნებითაა გამოყენებული. პანტისგან ხდიან ცნობილ „პანტის არაყს“, ახმობენ ჩირს, მსხლის ნაყოფისგან ამზადებენ ჯემს, სდებენ წნილად, დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სარუტუალო დანიშნულებისთვის.

კომში. საქართველოში ფართოდ გავრცელებული ხილია. ველური სახით გვხვება ჭალებსა და ვაკის ტყეებში, რომელიც 1200მ სიმაღლეზე ხარობს. კომშს უყვარს ცხელი ქვეყნები მისი პირველი დაწინაურების ქვეყნად პ. ჟუკოვსკი საქართველოს მიიჩნევს საიდანაც სხვა ქვეყნებში იქნა გადატანილი.

აღმოსავლეთ საქართველოში კომშს ორი სახელწოდებით იხსენიებენ, ტყეში ველურად მდგარს „ბიას უწოდებენ, ხოლო მოშინაურებულს – ბაღურს. ჩვენმიერ დამოწმებულია

კომშის

შემდეგი

ჯიშები:

ნაბადა,მალაჩინა,ქართული,ვირკომშა,მახრობელა,ზაფხულის,ვაშლაკომშა,მურაბის კომში,ღობის კომში და სხვა.

კომში იზრდება როგორც ბუჩქად ,ისე დიდრონ ხედ,რომელსაც ლელვის მსგავსად განსაკუთრებით უყვარს ნაცრით გაპატივება.

კომშს ნაყოფთა თვისებების მიხედვით,ყოფაში ძირითადად არჩევენ სამი სახისას: მჟავე,მალა და ტკბილი.მჟავე კომშს განსაკუთრებით იყენებენ სამკურნალო დანიშნულებით,რომელიც მთხრობელთა თქმით“შემწვარი უებარიწამალია ხველებისა და ყელის ტკივილების დროს“.ტკბილა კომშს კი იყენებენ შემოდგომა-ზამთარში საკვებად რადგან იგი დიდხანს ვერ ძლებს.

ლელვი.ლელვი საქართველოში ფართოდ გავრცელებული მცენარეა,იგი განსაკუთრებით ფართოდ გვხვდება აღმ.საქართველოს სანახებში.ლელვს უყვარს თბილი ქვეყნები,რის გამოც მისიწარმოშობის კერებად შუა და მცირე აზიას მიიჩნევენ აკადემიკოს ნ.კეცხოველის აზრით“საქართველოში გავრცელებული ზოგიერთი ლელვის ჯიში თავის სათავეს უეჭველად ჩვენში გაველურებული ჯიშებიდან იღებს“.

ძველად საქართველოში, ივ.ჯავახიშვილის მტკიცებით,ლელვი ადრეული ჯიშს „ლელვსთუაიდი“ეწოდებოდა.ფიქრობენ, რომ ადრეულ ლელვად წვრილი ზამთრის ლელვი უნდა ყოფილიყო მიჩნეული,რომელიც ზაფხულში დამწიფრბას ვერ ასწრებდა და მეორე გაზაფხულზე ადრე მწიფდებოდა.

ლელვის ზოგიერთი ჯიში,მთხრობელთა გადმოცემით,ნაყოფს წელიწადში ორჯერ „იღებს.“პირველ ნაყოფს თიბათვე-მკათათვეში,ხოლო მეორე ნაყოფს შემოდგომაზე ისხამს.

ლელვს მრავალი დანიშნულებით იყენებენ.მისგან აკეთებენ ჯემს,მურაბას,ხდიან არაყს,ახმობენ ჩირს და სხვა.

ატამი. საქართველოში გარეული სახით არ არის ცნობილი და სპეციალისტების აზრით უცხო ქვეყნიდან უნდა იყოს შემოტანილი,მებაღე დარეჯანაშვილის ცნობით,იგი ასამდე

სხვადასხვა ჯიშისაა,რომელნიც ირჩევიან ნაყოფით,ფერით,გემოვნებით,სიმსხოთი,სიმწიფის დროით,საპოზია თუ სახრავი,ფოთლებით,თვით მვენარის გარეგნულობით და სხვა.ატამს უყვარს ცხელი ადგილები და თითქმის ყველა ნიადაგზე ხარობს.რის გამოც ატამმა ჩვენში მეორე სამშობლო ჰპოვა,მეტეც „საერთოდ,ქართული ატმის ჯიშები მსოფლიოში ერთ-ერთ საუკეთესო ჯიშებად ითვლება“.

სოფლის მეურნეობის სპეციალისტებისგან შესწავლილი,რომ უხსოვარი დროიდან საქართველოში გადმონერგილი კულტურები,რომელთა გარეული სახეობანი და მათი ფორმათა სიუხვე ჩვენში არ გვხვდება,მაგრამ მათი გადმოტანის შემდეგ ჩვენში წარმოიშვა მრავალი კულტურული ადგილობრივი ჯიში, მათ შორის:ატამი,გარგარი და სხვა.

ატამს ამრავლებენ თესლით-კურკით,რომელსაც შემდეგში ამყნობენ.კურკაზე ამოსული ჯობს განსაკუთრებით ცივ ამინდებში,რადგანგადარგულ ნამყენთან შედარებით ეს ღრმად იდგამს ფესვებს და კარგად იტანს სიცივეს.

ქლიავი. ქლიავი საქართველოს ტერიტორიაზე უამრავი ჯიშის გვხვდება,მათ შორის ბევრია როგორც გარეული ისე კულტურული ჯიშები.პ.ჟუკოვსკი კულტურულ ქლიავის სამშობლოდ კავკასიას მიიჩნევს.

შიდა ქართლში გავრცელებული ქლიავის სახეებიდან აღსანიშნავია: ღორქლიავა,ყვითელი ქლიავი,შავი ქლიავი,თეთრი ქლიავი,ერევნის ქლიავი,ჭანჭურა ქლიავი,ლენკროტი და სხვა.

ქლიავის ნაწარმი,მათ შორის კურკაც,ფართოდ გამოიყენება როგორც სამზარეულო,ისე სამკურნალო მნიშვნელობით.

ქლიავის წინაპარი თვით გარეული ქლიავია,რომელიც გავრცელებულია საქართველოს ტყეებში. თუმცა ზოგიერთი ქლიავის ჯგუფში შემავალი ხილი თავისი ფორმითაც განსხვავებულია და თავისი წარმოშობის გზა აქვს გავლილი.

ბალი და ალუბალი.ბალი და ალუბალი ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფაში ძველთაგანვე საკმაოდ გავრცელებული იყო,რადგანაც წვრილხილთა შორის ყველაზე ხელმისაწვდომია,როგორც გამრავლებით,ისე ყოველწლიური მოსავლიანობის მხრივ.გარდა ამისა მას მიწების განსაკუთრებული ადგილები არ უნდა როგორც ვაშლისა და მსხალის ხეს.

შიდა ქართლში ბალი ფართოდაა გავრცელებული,რომელიც გარეული სახით „ბალამწარის“სახელწოდებით გვხვდება.როგორც ყოფაშია დამოწმებული,მას ბალამწარს იმისთვის უწოდებენ რომ ის ძირითადად მწარე გემოსია.

შიდა ქართლში გავრცელებული ბლის ჯიშებია:გოგრა ბალი,შავი ბალი,მაისის ბალი, ადრეულა,გვიანა,ალუბალი,ჟაღლა ბალი,ბალდუნჭი ანუ ბალდიჯი,თეთრი ბალი და სხვა.

საქართველოში ბლის კულტურა რომ ძველთაგანვე ცნობილი იყო კარგად ჩანს,როგორც გეოგრაფიული სახელწოდებებიდან,ისე რიგ ტერმინოლოგიიდან,მაგ:“ახალბალობა“ ხეხილის პირველად შემოსვლის დროის აღმნიშვნელი ტერმინი ყოფილა და ასე.

ბლის ჯიშებიდან ყოფაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ალუბლის გამოყენებას.ალუბალი თავის მხრივ მისი გემოვნებისა და შეხედულების წყალობით იყოფა რამდენიმე ჯგუფად,რომელსაც გამოცდილი მებაღეები ამჩნევენ.

მეხილეობის დარგის პერიოდიზაცია⁶

ნაშრომში მეხილეობის დარგის განვითარება შევეცადე დამეყო სამ პერიოდად,იმისთვის რომ წარმოდგენა შევიქმნათ დროის სხვადასხვა პერიოდში რა ვითარება იყო რეგიონში.პირველ პერიოდად ავიღე უძველესი დროიდან მე-20 საუკუნემდე დარგის მდგომარეობა,მეორე-საბჭოთა კავშირის პერიოდი,მესამე-საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდდომი პერიოდი.

⁶ მეხილეობა აღმოსავლეთ საქართველოში დ.პავლიაშვილი

XIX საუკუნემდე მეხილეობა საქართველოში ეკონომიკურად დიდ მნიშვნელოვან დარგს არ წარმოადგენდა. XIX საუკუნის II ნახევრიდან იწყება ევროპიდან ხეხილის მვირფასი ჯიშების შემოტანა. აქედან ეყრება საფუძველი სამრეწველო მეხილეობის განვითარებას და დარგი ქვეყნის ეკონომიკაში იკავებს მნიშვნელოვან ადგილს. მე-19 საუკუნის 80-90-იან წლებში საქართველოში დაარსდა სანიმუშო ხეხილის ბაღები და სანერგეები: კეცხოველის მიერ - ტყვიავში, ისაია ფურცელაძის მიერ - მერეთში, ხეთაგურის მიერ - კასპში, ფრიდონოვების და ავსარქისოვების მიერ - სკრაში. ამ სანერგეებს გამოჰყავდათ ხეხილის ნერგები და ამარაგებდნენ მოსახლეობას.

საბჭოთა კავშირის პერიოდში რკინიგზის ტრანსპორტის განვითარებასთან ერთად, საქართველოში გაიზარდა ხილის ექსპორტის მოცულობაც. ხეხილის ბაღები მასიურად გაშენდა მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში. 1970-იანი წლების დასასრულისათვის, ხეხილის ფართობებმა მიაღწია 154,6 ათას ჰექტარს, ხოლო ხილის წარმოებამ - 433 000 ტონას. 80-იანი წლებიდან იწყება მეხილეობის გადასვლა ექსტენსიურიდან ინტენსიურ რელსებზე. უპირატესობა მიენიჭა ახალი, მაღალმოსავლიანი, მსხმოიარობაში ადრე შემსვლელი, საშუალო და სუსტი ზრდის საძირეებზე დამყნელი ჯიშებით ინტენსიური ბაღების გაშენებას, რომელთა საჰექტარო მოსავლიანობა 250-300 ცენტნერს აღემატება. დარგის განვითარებას ხელი შეუწყო სახელმწიფო სანერგე მეურნეობების მოწყობამ ქიწნისში, ბრეთში, ქვეში, სკრაში. ისინი სრულად აკმაყოფილებდნენ ქვეყნის მოთხოვნას სარგავ მასალაზე.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში მომხდარმა პოლიტიკურმა კატაკლიზმებმა უარყოფითი დადი დაასვა მეხილეობის დარგს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ საზოგადოებრივ სექტორში არსებული ბაღების პრივატიზაცია მოხდა, დაქუცმაცდა მასივები, გაიჩეხა ბაღები და ქარსაცავი ზოლები, მოიშალა ინფრასტრუქტურა, სარწყავი არხები, შედეგად, მკვეთრად დაეცა ხილის წარმოების დონე.

ხეხილის ბაღების უმეტესი ნაწილი ექსტენსიურია, რადგან სახელმწიფო სანერგეების დაშლის შემდეგ, ხეხილის ნერგს ძირითადად, აწარმოებდნენ კერძო

პირები და საძირედ იყენებდნენ თესლნერგებს, თუმცა, უკანასკნელ პერიოდში, მოწინავე მეხილე-ფერმერებმა საზღვარგარეთიდან შემოტანილი სარგავი მასალით გააშენეს ინტენსიური ბაღები: რეხაში, კვარხეთში, ძვერაში, ნიქოზში, კარალეთში, გარეჯვარში.

თავი III

დარგის ამჟამინდელი მდგომარეობა

რეგიონში ამჟამად გავრცელებული ხეხილოვანი კულტურები ⁷

ვაშლი. ხეხილოვან კულტურათა შორის ყველაზე ფართოდ წარმოდგენილია ვაშლის კულტურა. რეგიონი ყოველთვის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ვაშლის წარმოების მიხედვით. მიუხედავად ვაშლის მოსავლის შემცირებისა 2007 წელთან შედარებით, და სხვადასხვა წლებში მოსავლიანობის მკვეთრი ფლუქტუაციისა, რეგიონი მაინც სრულად დომინირებს ქვეყნის მასშტაბით. მისი ფართოდ გავრცელება განაპირობა ხელსაყრელმა ბუნებრივ-კლიმატურმა პირობებმა, ნაყოფის მაღალმა კვებითმა ღირებულებამ, განუმეორებელმა ქიმიურ-ტექნოლოგიურმა მახასიათებლებმა და ბოლოს, დარგის მაღალმა სამეურნეო მაჩვენებლებმა. ათეულობით წლების განმავლობაში, ვაშლის ნაყოფი წარმოადგენდა ძირითად საექსპორტო ნედლეულს რუსეთის ბაზარზე. მომავალშიც, სოფლის მეურნეობის საექსპორტო პროდუქციაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაიკავოს ვაშლმა.

სადღეისოდ არსებულ ბაღებში ვხვდებით ადგილობრივ და წლების განმავლობაში არსებულ ინტროდუცირებულ ჯიშებს: კეხურას, ზამთრის ბანანს, შამპანურ რენეტს, სინაფებს, რომლებიც ძირითადად ძლიერი ზრდის (თესლნერგებზე) საძირებზე გამოყვანილი ნერგითაა გაშენებული (ექსტენსიური ბაღები). საჭიროა ამ ნარგაობის თანდათანობით ინტენსიურით ჩანაცვლება.

⁷ http://gov.ge/files/275_38364_967251_136417.09.13-1.pdf

ამჟამად ვაშლის ბაღები შენდება საშუალო და სუსტი ზრდის ვეგეტატიურ საძირებზე დამცობილი ნერგით. უპირატესობა ენიჭება შპალერული, ვერტიკალური კორდონის ტიპის ნარგაობას, პილარს. მოცულობითვარჯიან ნარგაობაში მეჩხერსართულიანს და თითისტარისებურ ფორმებს, შემცირებულია კვების არეები, რიგთაშორის მანძილი მერყეობს 4-5 მ-ს შორის, ხოლო რიგში მცენარეთაშორის მანძილი 1-2 მეტრის ფარგლებში. შესაბამისად, ძირთა დგომა გაზრდილია, რაც იძლევა ბაღისთვის განკუთვნილი ფართობის სწრაფად ათვისებას და დარგვიდან მეორე წელს უკვე მნიშვნელოვანი მოსავლის მიღების საშუალებას. იცვლება ჯიშთა სორტიმენტიც. კარგად იკიდებს ფეხს ვაშლის მსოფლიოში ცნობილი ჯიშები: გოლდენ დელიშესი, აიდარედი, გოლდენ ბი, ჯონაგოლდი, გალა, მუცუ, ფუჯი, გოლდ-რაბი, ბრაბერნი, გრანი სმიტი და სხვა.

აღნიშნული ჯიშებიდან, სათანადო აგროტექნიკური ფონის შექმნის შემთხვევაში, მიიღება მაღალი სასაქონლო ღირებულების მქონე ნაყოფები, რომლებიც სერთიფიკაციის გავლის შემდეგ, თამამად შეაბიჯებენ ევროკავშირის ქვეყნების ბაზარზე. საძირებად გამოიყენება საშუალო და სუსტი ზრდის საძირები: M-9, MM-106, MM-111.

მსხალი. მსხლის წარმოების მიხედვით, 2011 წელს შიდა ქართლმა გაასწრო ტრადიციულ ლიდერს - სამეგრელოს, რომელსაც 2006-2010 წლებში წამყვანი ადგილი ეკავა და 2011 წლის მონაცემებით, შიდა ქართლის რეგიონი უკვე პირველ ადგილს იკავებს ქვეყნის მასშტაბით. მსხლის კულტურას ნარგაობაში არც ისე დიდი ადგილი უკავია. იგი ძირითადად გვხვდება ერთეული ხეების სახით ძლიერ საძირეზე დამცობილი. ხეების დიდი ზომის გამო გამწვანებულია მცენარის მოვლის ღონისძიებები და ნაყოფების კრეფა. ნარგაობაში ვხვდებით ჯიშებს-ბერებოსკას, გულაბებს, ჟოზეფინას, კალოს მსხალს, ვილიამსს. ახალი ბაღები უნდა გაშენდეს სუსტი ზრდის საძირებზე დამცობილი ნერგით. არსებული მაღალი ღირებულების ჯიშებს უნდა დაემატოს ახალი ჯიშები: აბატი ფეტელი, კონფერენცია, კაიზერი და სხვა, რითაც გაიზრდება მსხლის ნაყოფებით მოსახლეობის უზრუნველყოფის

პერიოდი. მსხლის საძირეებად გამოიყენება პანტა, კომში, პერსპექტიული საძირეებია: BA-29; EMC; EMA; FOX11; FAROLD-87.

კომში. კომშის კულტურა მცირე მოცულობით არის წარმოდგენილი. ნარგაობაში ერთეული ხეების სახით არის წარმოდგენილი ყოფილ საკარმიდამო ნაკვეთებში. გვხვდება ჯიშები: მალაჩინა, ქართული მჟავე. საკომპოტე ნაყოფს მაღალი ტექნოლოგიური მახასიათებლები აქვს, რის გამოც, სასურველია, მისი ნარგაობების გაზრდა.

ატამი. კურკოვანი კულტურებიდან მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ყველაზე ფართოდ წარმოდგენილია ატამი და ქლიავი.

2009 წლის შემდეგ შიდა ქართლი ატმის წარმოებით ქვეყნის მასშტაბით სტაბილურად იკავებს მე-2 ადგილს და ის მხოლოდ კახეთს ჩამოუვარდება. მისი ნაყოფი ხასიათდება მაღალი ქიმიურ-ტექნოლოგიური მახასიათებლებით. მოიხმარება როგორც ნედლი, ისე გადამუშავებული სახით. მისგან მზადდება მაღალხარისხიანი კომპოტი, ჯემი, ხილფაფა, წვენები. ჩვენს მოსახლეობაში სარგებლობს დიდი მოთხოვნით. მისი მოხმარების პერიოდი ხანგრძლივია და გრძელდება ივნისიდან ოქტომბრამდე. სამაცივრე მეურნეობა კიდევ ზრდის მისი მოხმარების ხანგრძლივობას.

ატმის საძირედ გამოიყენება ატმის თესლნერგი, ტყემალი და ნუში, რაც იძლევა მისი ფართოდ გავრცელების საშუალებას. ტყემლის საძირეზე დამყნობილი ნერგი ეგუება მძიმე მექანიკური შედგენილობის ნიადაგებს, ნუშზე დამყნობილი ნერგი იტანს წყლით ნაკლებად უზრუნველყოფილ ნიადაგებს, რაც შეეხება საკუთარ საძირეზე დამყნობილ ნერგიდან მიღებულ ნაყოფებს, გამოირჩევა განსაკუთრებული არომატით. ძალიან ფართოა ჯიშთა სორტიმენტი, ვხვდებით ჯიშებს: ხიდისთაურ თეთრს, ხიდისთაურ ვარდისფერს, კრიმჩაკს, ელბერტას, ვაჟურს, ნექტარინებს, სასურველია დაემატოს ახალი ჯიშები - ო ჰენრი, ფაირტაიმი და სხვა.

ატმის პერსპექტიული საძირეებია: კადმანი, ჯულიორი, იშტარა, პენტა, ბარიერი.

ქლიავი. ქლიავის წარმოების მიხედვით შიდა ქართლის რეგიონი ასევე სტაბილურად ინარჩუნებს ქვეყანაში პირველ ადგილს, მიუხედავად იმისა, რომ 2006 წლის მაჩვენებლებთან შედარებით წარმოების მოცულობა შემცირებულია. მისი ნაყოფები მოიხმარება როგორც ნედლი, ისე გადამამუშავებული სახით. ფართოა არსებული ჯიშთა სორტიმენტი. ძველ ბაღებში ვხვდებით ჯიშებს: ატმისებურს, ალტანის რენკლოდს, იტალიურ უნგრულას, მწვანე რენკლოდს, სტენლის. პერსპექტიული ჯიშებია: პრეზიდენტი, ემპრესი, ფრიარი, ანჯელენო. უკანასკნელ ხანს გაიზარდა ინტერესი საჩირე შავი ქლიავებისადმი.

ტრადიციულად, ქლიავის საძირედ გამოიყენებოდა ტყემალი, რომელზეც დამყნობილი ხე ძლიერი ზრდითა და მსხმოიარობაში გვიან შესვლით ხასიათდებოდა. ქლიავისთვის პერსპექტიულ საძირეებად ითვლება მირობოლანო, მარიანა, ჯასპი, ჯულიორი, იშტარა.

გარგარი ძალზედ მაღალხარისხიანი ნაყოფების მომცემი კულტურაა. განსაკუთრებით დიდი მოწონებით სარგებლობს მისი ჩირი, რომელიც უებარია გულ-სისხლძარღვთა დაავადების დროს, მაგრამ მისი ხვედრითი წილი მუნიციპალიტეტის მეხილეობაში უმნიშვნელოა და შეადგენს 0,37%-ს. მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ გარგრის კულტურა ადრე ყვავილობს სხვა კულტურებთან შედარებით, რასაც უსწრებს გვიან გაზაფხულის წაყინვები და ხშირად მოსავალი იღუპება. საჭიროა სელექციური მუშაობა და გვიან მოყვავილე ჯიშების შემოტანა. ამჟამად დარაიონებულია ადგილობრივი ჯიში ალიპრიალა, შალახი, ალჯანაზადი. პერსპექტიული ჯიშებია: პინკოტი, ფარბელი, ფარდაო, ლეიდი როუზი.

გარგრის საძირეებად გამოყენებული იყო ჭერმისა და ტყემლის თესლნერგები, რომლებზეც დამყნობილი მცენარეები ხასიათდებოდა ძლიერი ზრდით. პერსპექტიული საძირეებია: ჯულიარი, ტორინელი, ვავიტი.

ტყემალი. მიუხედავად იმისა, რომ ტყემლის კულტურას საზოგადოებრივი მეურნეობების ბაღებში დიდი ადგილი ეკავა, ამჟამად მისი რაოდენობა შემცირებულია. მას ძირითადად სამრეწველო გადამამუშავებისათვის იყენებენ,

წვენებისა და საწებლების დასამზადებლად. ამჟამად ტყემლის წმინდა ნარგაობა თითქმის აღარ გვხვდება. იგი ძირითადად, საკარმიდამო ნაკვეთებშია წარმოდგენილი ერთეული ხეების სახით. გვხვდება ჯიშები: წითელი დროშა, გაზაფხულის მერცხალი, გულდიდავა, რიონი, ადგილობრივი ჯიშური ფორმები. მის საძირედ გამოიყენება ტყემლის თესლნერგები. პერსპექტივაში გამოიყენებული უნდა იქნას სუსტი ზრდის საძირე იშტარა.

ბალი და ალუბალი. შიდა ქართლის რეგიონი ბლისა და ალუბლის წარმოების მიხედვით 2008 წლის შემდეგ ქვეყანაში სტაბილურად იკავებს ასევე პირველ ადგილს მათი ნაყოფები ხასიათდება მაღალი კვებითი ღირებულებით, მოიხმარებიან როგორც ნედლი, ისე გადამამუშავებული სახით. მაღალი ღირსებით ხასიათდება ბლისა და ალუბლის მურაბები, კომპოტები, წვენები. ეს კულტურებიც ძირითადად თავმოყრილია საკარმიდამო ნაკვეთებში, გვხვდება საადრეო, საგვიანო და საშუალო სიმწიფის ჯიშები. მწიფობის პერიოდი გრძელდება მაისიდან ივლისამდე. ძირითადი ჯიშებია: დროგანა ყვითელი, ხარისგულა, ყირიმის შავი, ჭოპორტულა. პერსპექტიული ჯიშებია: ბიგარო ბურლატი, მორო, ლაპინსი, კორდია, ცელესტე, სვიტ ჰარტლი, რეჯინა.

საძირეებად გამოიყენება ბალლოჯი და ბალამწარა. ბალლოჯზე დამყნობილი ხე საშუალო ზრდით ხასიათდება და ეგუება კარბონატულ ნიადაგებს. ბალამწარაზე დამყნობილი ხეები ძლიერი ზრდით ხასიათდება. პერსპექტიული საძირეებია: კოლტი, გიზელა 5 და ვიქტორი.

ალუბლის კულტურა, ბალთან შედარებით, მცირე მასშტაბით არის წარმოდგენილი. ძირითადი ჯიშებია: ქართული ალუბალი, პოდბელსკი, ვლადიმირსკაია, პერსპექტიულია - კარნეოლი. ქართული ალუბალი საკონსერვო წარმოებისათვის ძვირფას ნედლეულს წარმოადგენს. იგი მრავლდება ფესვიდან ამონაყრებით, თესლნერგებით და მყნობით. სუსტი ზრდის საძირეებიდან პერსპექტიულია კოლტი.

სტატისტიკური ინფორმაცია ⁸

2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, შიდა ქართლის რეგიონში ხეხილის ნარგავების საერთო ფართობი შეადგენდა 12 735 ჰექტარს, თუ როგორ გადანაწილდა ეს მმონაცემები მუნიციპალიტეტების მიხედვით ამას ცხრილი გვიჩვენებს. ასევე ცხრილში აღწერილია ხეხილის ძირთა რაოდენობა მუნიციპალიტეტების მიხედვით.

2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით.

მუნიციპალიტეტები	ხეხილის ნარგავების ფართობი ჰა	ხეხილის ძირთა რაოდენობას ბალებში(ათასი ძირი)
ქ.გორი	33	9,8
გორი	9 062	2761,2
კასპი	1247	434,9
ქარელი	2315	683,4
ხაშური	77	24,6
სულ	12 735	3 913 900

⁸ http://census.ge/files/results/agriculture/Agricultural_Census_2014.pdf

შემდეგ ცხრილში ასახულია ბაღში მდგომი ხეხილის ძირების რაოდენობა რეგიონში მუნიციპალიტეტების მიხედვით.

ბაღში მდგომი ხილის ძირების რაოდენობა მუნიციპალიტეტები	ვაშლი	მსხალი	ატამი	ვაშლატამა	ქლიავი, ლოღნოშო	ბალი და ალუბალი	გარგარი
ქ.გორი	7,0	0,3	1,1	0,0	0,6	0,3	0,1
გორი	1877,4	81,4	405,4	32,8	207,0	76,5	8,3
კასპი	271,6	9,6	53,1	6,7	28,0	19,1	5,1
ქარელი	576,6	9,1	23,1	1,3	29,9	24,4	1,8
ხაშური	9,1	0,7	0,5	0,1	5,2	1,0	0,1
სულ	2,741,6	1 01,0	483,1	40,9	270,6	121,3	15,5

აღწერის მიხედვით ქვეყნის მასშტაბით ხეხილის ბაღები მეურნეობების სარგებლობაში 59.4 ათასი ჰექტარია. მეურნეობების სარგებლობაში არსებული ხეხილის ბაღების საშუალო ფართობი 0.4 ჰექტარია. მეურნეობების 94.0%-ს სარგებლობაში აქვს 1 ჰა-ზე ნაკლები ფართობის ხეხილის ბაღი. 9.4 ათას მეურნეობას სარგებლობაში აქვს 1 ჰა და მეტი ფართობის ხეხილის ბაღი, ხოლო 0.7 ათასს - 3 ჰა და მეტი. შიდა ქართლში 2014 წლის აღწერის მიხედვით ფიქსირდება - 12.7 ათასი ჰა ხეხილის ბაღის ფართობი. რაც იმაზე მეტყველებს რომ გასულ საუკუნის 80 იან წლებთან შედარებით მკვეთრად შემცირებულია.

ხეხილის სანერგეები⁹

ხეხილის ბაღებისაგან განსხვავებით სანერგეები შედგება უფრო რთული ორგანიზაციული სტრუქტურისაგან-სპეციალური საკალმე სადედეები, საძირების მინდვრები და გამრავლების განყოფილება, რომელიც მოიცავს მინდორთბრუნვის სისტემას. როგორც სანერგე მეურნეობის ფერმერები აღნიშნავენ ზოგიერთი სანერგე შესაძლებელია აღჭურვილი იყოს სათბურებით საკალმეების დასაფესვიანებლად, ხოლო ზოგიერთი სანერგეებში შესაძლებელია იყოს ლაბორატორიები საწყისი უვირუსო მასალის მისაღებად და ვირუსებზე ტესტირებისათვის.

გორის მუნიციპალიტეტის მენერგე ფერმერები ძირითადად აწარმოებენ ექსტენსიური ტიპის ბაღებისათვის სარგავ მასალას, მათ უმარვლესობას არ აქვთ ჩამოყალიბებული სტრუქტურა, საძირეთა სადედეები და საკვირტე-საკალმე დანიშნულების ბაღები. საძირების მიღებას ახდენენ ხეხილის თესლისა და კურკის თესვით, კვირტსა და კალამს იღებენ სხვადასხვა ფერმერების ბაღებიდან, ხშირად ჯიშის სახელწოდებაც კი არ არის ცნობილი და თვითონ არქმევენ პირობით სახლებს. ფერმერები არ ითვალისწინებენ დარგში არსებულ მდგომარეობას და ამრავლებენ არაპერსპექტიული ჯიშებს.

გორელ ფერმერებს კულტურულ ნათესარზე ყოველწლიურად გამოჰყავთ 300 000 ცალი ხეხილის ნერგი, საიდანაც 200 000 ცალი თესლოვანი ხილისაა, 100 000 ცალი კურკოვანის.¹⁰

მეხილეობის დარგის აღორძინებისათვის ძირითადი პირობრიტეტი-მაღალხარისხოვანი, ჯიშურად გარანტირებული ინტენსიური ტიპის სარგავი მასალის წარმოებაა, სამუალო და სუსტი ზრდის საძირეებზე შპალერული ტიპის მაღალპროდუქტიული, ადრემსხმოიარე ბაღების გაშენებაა.

⁹ <http://agronews.ge/khekhilis-sanerge-meurneobis-motsqhoba-rekomendatsiebi/>

¹⁰ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო

უკანასკნელ წლებში ინტენსიური ტიპის სანერგეების მოწყობის მიზნით მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა შიდა ქართლში, მათ შორის გორის მუნიციპალიტეტში. შიდა ქართლში წარმატებულად მუშაობს საქართველო-ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობის ინიციატივა (ნეო), რომელმაც განახორციელა თანამედროვე სანერგეების მოწყობის პროექტი გორსა და ქარელის მუნიციპალიტეტებში.

პროექტის ფარგლებში სანერგეები მოეწყო სოფლებში: ძევერაში (ლევან კეჩუაშვილი), შინდისში (ნუკრი პაპუნაშვილი) და კვარხეთში (ვალერი მუნჯიშვილი) საძირეთა სადედეები დაკომპლექტებულია – ვაშლის, მსხლის ბლისა და ქლიავის თანამედროვე საძირეებით, საკვირტე-საკალმე დანიშნულების ბაღები კი უახლოესი კონკურენტუნარიანი ჯიშებით. მათ შეეძლება ყოველწლიურად აწარმოონ 100 000 ცალი ინტენსიური ტიპის სარგავი მასალა.

ამავე პროგრამით სოფელ სათემოში მოეწყო კენკროვანების სანერგე მეურნეობა, სადაც ყოველწლიურად შესაძლებელი იქნება 50 000 ცალი ჟოლოს, მაცვლის და მარწყვის ნერგების წარმოება/

შედარებით დიდი მოცულობის სანერგე მეურნეობა მოეწყო სოფელ გარეჯვარში, სადაც გათვალისწინებულია 200 000 ცალი თანამედროვე ტიპის ნერგის წარმოება, 30 000 ცალი ნერგის წარმოების პოტენციალი აქვს სოფ. სკრაში ვანო კაკაშვილის მიერ მოწყობილ მეურნეობას.

მაღალხარისხოვანი ნერგის გარეშე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოება პრაქტიკულად შეუძლებელია, ამიტომაც ნერგის წარმოება უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს კანონის საფუძველზე, რომელიც აკრძალავს საერთოფიკატის არმქონე ნერგით ნაკვეთების გაშენებას და აუცილებელი იქნება სანერგეების ლიცენზირება.

სამაცივრე მეურნეობები¹¹

სოფლის მეურნეობაში წარმოებულმა პროდუქციამ მომხმარებლამდე პირვანდელი სახით რომ მიაღწიოს, ერთ–ერთი ძირითადი პირობაა მისი სათანადო შენახვა თანამედროვე დანადგარებით აღჭურვილ სამაცივრე სასაწყობე მეურნეობებში. სამაცივრე მეურნეობების განვითარება საშუალებას მოგვცემს მთელი წლის განმავლობაში უზრუნველყოფილი იყოს ბაზარი სტაბილური და ხარისხიანი პროდუქციის მიწოდებით. ამასთან ხელს შეუწყობს მეწარმეს, სეზონზე დაბალი ფასების არსებობის მიუხედავად დაასაწყობოს ზედმეტი პროდუქტი და მოახდინოს მისი თანაბარი რეალიზაცია წლის განმავლობაში.

საქართველოში ამჟამად 40 000 ტონის ტევადობის სამაცივრე მეურნეობაა.¹² დღითი დღე მატულობს მათი რაოდენობა და ეს ტენდენცია საგრძნობლად შეინიშნება გორის რ–შიც. ბოლო დროს სამაცივრე მეურნეობებზე მოთხოვნის ზრდა რამდენიმე ფაქტორითაა გამოწვეული: პირველი ის, რომ ფერმერი ვერ ახერხებს მოწეული პროდუქციის სწრაფ რეალიზაციას და მეორეც, მოსავლის აღების დროს პროდუქტზე დაბალი ფასები. ამით კი ზარალდება მეწარმე, რადგან უწევთ მოყვანილი მოსავლის თვითღირებულებაზე დაბალ ფასში გაყიდვა.

დღეის მდგომარეობით გორის მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 13 სამაცივრე მეურნეობა, რომელთა ტევადობა 2130 ტ. ეს რაოდენობა დღევანდელ საბაზრო მოთხოვნილებისათვის ძალიან მცირეა. ამიტომ მუნიციპალიტეტის სპეციფიკიდან გამომდინარე საჭიროა ამ დარგის განვითარებას მეტი ყურადღება მიექცეს. რაც კიდევ უფრო ხელს შეუწყობს ქართული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დონის ამაღლებას და დაასაქმებს კიდევ უფრო მეტ ადამიანს. გარდა ამისა სამაცივრე მეურნეობა, როგორც ბიზნესი, დღეს საკმაოდ მომგებიანი საქმეა. თუმცა მოთხოვნის გასაზრდელად ამ ბიზნესს სახელმწიფო მხრიდან ხელშეწყობა სჭირდება, რაც უფრო გაიზრდება ამ სფეროში კონკურენცია მით უფრო გაიფრთხილება სამაცივრე მეურნეობებში

¹¹ <http://eugeorgia.info/ka/article/369/gadamamushavebeli-da-shemnaxveli-sawarmoebis-tanadafinansebis-programis--samacivre-meurneobebis-komponenti-tvis-bolomde-amoqmeddeba/>

¹² <http://eugeorgia.info/ka/article/465/samacivre-meurneobebi-sezonurad-da-nawilobrivi-datvirtvit-mushaoben/>

პროდუქციის შენახვა და გლეხიც მისთვის ხელსაყრელ დროს შეძლებს უფრო ძვირად გაყიდოს პროდუქტი.

მელიორაცია

ხეხილისი გასაშენებლად საჭიროა მოწესრიგებული სარწყავი სისტემები. ამის გარეშე მისი ზრდა განვითარება წარმოუდგენელია, ამიტომ მივმართე შპს „საქართველოს მელიორაციის“ ადგილობრივ სამსახურს და გავეცანი ამ მხრივ რეგიონში არსებულ მდგომარეობას. მოპოვებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შიდა ქართლის რეგიონს სარწყავი წყლით ძირითადად, უზრუნველყოფს ტირიფონის, „დოეს-გრაკალის“ და ტაშისკარი-სალთვისის სისტემური სამმართველოები. ტირიფონის სარწყავი სისტემის მეშვეობით ირწყვება გორის მუნიციპალიტეტის შემდეგი სოფლები: ტირძნისი, ბროწლეთი, მეღვრეკისი, ერგნეთი, თერგვისი, ტყვიავი, მარანა, ქერე, ფლავი, ფლავისმანი, ახალუბანი, აძვი, ჯარიაშენი, ახრისი, ციცაგიაანთკარი, ქვეში, ქვ. არცევი, მუმლანთკარი, მეჯვრისხევი, მეჯვრისხევის ფაბრიკა, ზერტი, კვარხეთი, თორტიზა, ხელთუბანი, კარბი, ზედდულეთი, ახალსოფელი, ქვ. სობისი, ზემო სობისი, ბერშუეთი, კირბალი, სათემო, ქიწნისი, კარალეთი, დიდი გარეჯვარი და პატარა გარეჯვარი. ბოლო ორი წლის მანძილზე ჩატარებული ღონისძიებების შედეგად, დამატებით გასარწყავებული იქნა 1 580 ჰა.

შ.პ.ს. „საქართველოს მელიორაციის“ მიერ ჩატარებული სამუშაოების შედეგად რეგიონში არსებული სარწყავი ფართობი 11,000 ჰა.-დან გაიზარდა 18,700 ჰა.-მდე. ასევე დაგეგმილია და მიმდინარეობს სარწყავი სისტემების სარეზილიტაციო პროექტები, რომელიც 4,700 ჰა.-ზე გააუმჯობესებს საირიგაციო წყლით უზრუნველყოფას, სარეზილიტაციო პროექტების ჯამური ღირებულებაა 18,000,000 ლარი.

2014,2015,2016 წლის ივნისი,ივლისის თვეში ხურვალეთის სატუმბი სადგურის მეშვეობით, ნადარბაზევის ტბის ნაწილობრივ შევსების შედეგად, ივლისის ბოლოს და აგვისტოს თვეში, წყალი ნაწილობრივ მიეწოდათ სოფ. ხურვალეთსა და სოფ. ნადარბაზევს. 2014 წელს გორის მუნიციპალიტეტმა მელიორაციის კომპანიას გადასცა ორი სატუმბი სადგური, არბო-დიცი და ერგნეთის სატუმბი სადგურები. აღდგენითი სამუშაოების ჩატარების შემდეგ, აღსდგა სარწყავი წყლით მომარაგება აღნიშნულ სატუმბ სადგურებზე დამოკიდებულ სოფლებში.

აგვისტოს თვეში, მდინარეებში, დიდი და პატარა ლიახვი, წყლის დებეტის სიმცირის გამო, შეუძლებელია სარწყავი წყლის მიწოდება შემდეგ სოფლებში: ზედდულეთი, ახალსოფელი, ქვ. სობისი, ზემო სობისი, ბერშუეთი, სულ 2 169 ჰა.

სადღეისოდ, მწყობრიდან არის გამოსული ნადარბაზევის ტბის სარწყავი სისტემა, რომლის საპროექტო სიმძლავრე 5 700 ჰა-ს წყლით უზრუნველყოფას გულისხმობდა. სისტემას 90-იანი წლების შემდეგ არ უმუშავია. რეაბილიტაციას მოითხოვს სატუმბო სადგური, აგრეთვე სადაწნეო მილსადენი და შიდა არხები. ამჟამად მიმდინარეობს რეაბილიტაციის საპროექტო სამუშაოები. სისტემის აღდგენა მნიშვნელოვნად შეცვლის შავშვების საკრებულოში, აგრეთვე, კასპისა და ახალგორის მუნიციპალიტეტის გარკვეული სოფლების სოციალურ-ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ პირობებს. პრობლემას ართულებს ისიც, რომ ტირიფონის არხი, საიდანაც წყალს ზამთრის პერიოდში ღებულობდა ნადარბაზევის ტბა, სათავეს იღებს ზონკარის წყალსაცავიდან, რომელიც ამჟამად ოკუპირებულია.

გადამამუშავებელი საწარმოები და გასაღების ბაზარი

ხილ-კენკროვანი კულტურების ნაყოფები მალფუჭადია, ამიტომ მათი შენახვა და გადამამუშავება პრობლემატური საკითხია. მეწარმეები ძირითადად ნედლ ხილს ადგილობრივ ბაზარზე და თბილისში ყიდიან. მოსახლეობის ნედლი ხილით უზრუნველყოფის გახანგრძლივება მოითხოვს სპეციალურ სასაწყობე და სამაცივრე

მეურნეობის მოწყობას. აგრეთვე ნატურალური წვენების, საკონსერვო ქარხნების და საშრობი საამქროების შეუფერხებელ მუშაობას. უკანასკნელ პერიოდში გაიზარდა მოთხოვნილება მშრალი პროდუქტების მიმართ.

ძალიან დიდია მოთხოვნილება ხილის ნატურალურ წვენებზე, განსაკუთრებით ვაშლის კონცენტრატზე. იგი წარმოადგენს სასტარტო პროდუქციას. ამ პროდუქტში მაღალი პროცენტული შემცველობით შენარჩუნებულია ის მდიდარი ქიმიური შემადგენლობა, რაც არსებობს ვაშლის ნაყოფში. თანაც ამ პროდუქტის დამზადება ხდება არასტანდარტული ნაყოფებისაგან, რომლებიც გადაუმუშავებლობის შემთხვევაში განწირულია გასაფუჭებლად.

რაც შეეხება საკონსერვო წარმოებას, იგი ტრადიციული და ნაცადი სფეროა ხილ-კენკროვანი კონსერვების დამზადების სფეროში. კომპოტი, მურაბა, ჯემი, ხილფაფა, ნატურალური წვენები, ბოსტნეულის კონსერვები, მწნილები ერთ-ერთ და შეუცვლელ წყაროს წარმოადგენენ ხილ-ბოსტნეულით ზამთრის სეზონში მოსახლეობის უზრუნველსაყოფად.

გორის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს ერთი საკონსერვო და შვიდი წვენების ქარხანა. გორის ყოფილ საკონსერვო ქარხნის ბაზაზე მუშაობს შპს „კულა“, რომელიც ფართო პროფილიანი საწარმოა. ამზადებს კომპოტებს, მურაბებს, ჯემებს, ხილფაფას, ვაშლის კონცენტრატს, წვენებს. აქ დასაქმებულია 280-მდე თანამშრომელი და ამუშავებს 20 000 ტ ნედლეულს.¹³ რაც შეეხება წვენების ქარხანას „სამეგობრო“ , „ბიოჯუსი“, „ნატურალ-7“-ის ორი ქარხანა სრულად ითვისებენ არა მარტო გორის მუნიციპალიტეტში მოსულ სამრეწველო ვაშლის ოდენობას, არამედ , კასპის, ქარელის და ხაშურის არასტანდარტულ ხილსაც. 2014 წელს შპს „სამეგობრო“-ში ამოქმედდა ჩირის საშრობი საამქრო, სადაც დამზადდა ვაშლისა და შავი ქლიავის ჩირი. განსაკუთრებით დიდი მოწონება დაიმსახურა შავი ქლიავის ჩირმა. მასზე დიდი მოთხოვნა იყო.

¹³ „გორის საკონსერვო ქარხანა კულა“

როგორც ადგილობრივი მეწარმეები ამბობენ, საჭიროება მოითხოვს სოფლებში შეიქმნას ხილ-ბოსტნეულის შემფუთავ-დამხარისხებელი პუნქტები რათა მოხდეს ნაყოფის გადარჩევა ხარისხის მიხედვით.ეს კი მოსავლის რეალიზაციას შეუწყობს ხელს.რეგიონში არსებული გადამამუშავებელი საწარმოებიდან ასევე აღსანიშნავია ისეთი საწარმოები როგორებიცაა: „სამეგობრო“; „ჯეოფრუტი“; „ჯეოკონცენტრატი“, „ბიუჯუსი“; „ნატურალ 7“;აგარის შაქრის კომბინატი; გომისა და კასპის სპირტის ქარხნები;ღვინის ქარხნები: ატენსა და გორში;

თავი IV

მეხილეობის დარგის განვითარების პერსპექტივები

სახელმწიფო,კერძო,არასამთავრობო ორგანიზაციების თანამშრომლობა დარგის განვითარების სფეროში

როგორც უკვე აღვნიშნე მეხილეობა რეგიონის წამყვანი, მაპროფილებელი დარგია. რესპუბლიკის ხეხილის ბაღების უდიდესი ნაწილი თავმოყრილია ქართლში, სადაც უფრო მეტად ძლიერი ზრდის სამიწებზეა გაშენებული. რაიონში მეხილეობის დარგის უკეთ განვითარებისათვის საჭიროა თანამედროვე ინტენსიური ბაღების გაშენება.

სოფლის მეურნეობის განვითარება შეუძლებელია კვალიფიციური კადრებისა და სათანადო ცოდნის გარეშე.რეგიონში შეინიშნება კვალიფიციური აგრონომიული კადრების დეფიციტი.

სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ფერმერების ცოდნის ამაღლება. ამ მიზნით USAID-ის ფინანსური მხარდაჭერით, ხორციელდება პროექტი - ექსტენციისა და საკონსულტაციო მომსახურების გაძლიერება საქართველოში¹⁴.

¹⁴ <http://moa.gov.ge/Ge/News/22>

მუნიციპალიტეტებში შეიქმნა საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურები, რომლებიც დაკომპლექტდა გამოცდილი კადრებით.

რეგიონში ჩამოყალიბდა სოფლის მეურნეობის შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო რომელსაც რეგიონის ოთხივე ქალაქში გააჩნია საინფორმაციო ცენტრი . სამმართველო ახდენს სოფლის მეურნეობაში არსებული მდგომარეობის დეტალურ შესწავლას და პერსპექტიულ მიმართულებებს განსაზღვრავს, გრძელ და მოკლევადიან სწავლებას, ტრენინგების ჩატარებას, საცდელ-სადემონსტრაციო მეურნეობის მოწყობას, რეგიონალურ და საერთაშორისო თანამშრომლობას, კონტაქტების დამყარებას, რეგიონის მასშტაბით სოფლის მეურნეობის სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული ორგანიზაციების კოორდინირებულ მუშაობას.

სოფლის მეურნეობის შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო ასრულებს, როგორც საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურის(გორის მასშტაბით) ფუნქციებს, ასევე კოორდინაციას უწევს მუნიციპალიტეტების საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურებს და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო უწყებაში შემავალ მუნიციპალურ და რეგიონალურ სამსახურებს.

შიდა ქართლის რეგიონალურ სამმართველოს მჭიდრო კავშირი აქვს პროექტების მართვის სააგენტოსთან, კოოპერატივების განვითარების სააგენტოსთან და სამეცნიერო კვლევით ცენტრთან.

რეგიონალური სამმართველო ახორციელებს გავლით შეხვედრებს რეგიონის სოფლებში ფერმერებთან, რომლებსაც მიმდინარე სახელწიფო პროგრამებს დაინტერესების შემთხვევაში უწევენ კონსულტაციებს მათივე მოთხოვნილ თემებზე.

სამმართველოდან მოპოვებული ინფორმაციაზე დაყრდნობით, მის საქმიანობაში შედის:

- სტიქიური მოვლენების შედეგების ანალიზი, შეფასება, კომისიებში და სამუშაო ჯგუფებში მონაწილეობა.

- რეგიონში ს/ს კოოპერაციის ხელშეწყობა, ფერმერთათვის კოოპერატივების შექმნაში დახმარება, საგრანტო პროგრამებისა და საგადასახადო შეღავათების გაცნობა.
- სხვადასხვა ტრეინინგებისა და შეხვედრების ორგანიზება.

შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველოსა და მუნიციპალიტეტების საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურის თანამშრომლები იყვნენ ჩართულნი 2013,2014, 2015, 2016 წლებში სეტყვით მიყენებული ზარალის აღწერის პროცესში, მუნიციპალიტეტის გამგეობების თანამშრომლებთან ერთად ადგენდნენ დაზარალებულ ფერმერთა სახელობით სიებს და აწვდიდნენ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შემდგომი რეაგირებისათვის.¹⁵

საერთაშორისო ორგანიზაცია „IFAD“-ი გორის მუნიციპალიტეტის სოფელ ტირძნისში იწყებს პატარა ღიახვის ნაპირსამაგრ სამუშაოებს, რაც საკმაოდ დიდი დახმარება იქნება ზემოდ ხსენებული სოფლისათვის.

შიდა ქართლში მიმდინარე და განხორციელებული პროექტები სახელმწიფოს მიერ:¹⁶

- მცირემიწიან ფერმერთა საგაზაფხულო სამუშაოების ხელშეწყობის პროგრამა
- შეღავათიანი აგრო კრედიტის პროექტი
- აგრო დაზღვევა
- დანერგე მომავალი
- აწარმოე საქართველოში
- გადამამუშავებელი შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსების პროექტი
- სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივების ხელშეწყობის პროექტი
- არასტანდარტული ვაშლის რეალიზაციის ხელშეწყობის პროგრამა

¹⁵ შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო

¹⁶ გორის მუნიციპალიტეტი (სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი და განვითარების გეგმა)

„მცირემიწიან ფერმერთა საგაზაფხულო სამუშაოების ხელისშეწყობის პროექტის“ ფარგლებში 2016 წელს 62,969 ბენეფიციარისთვის შიდა ქართლში გამოყოფილია 6,338,849 ლარის ღირებულების სარგებელი. 6.07.2016 მდგომარეობით შიდა ქართლში მოიხნა 22,183 ჰა მიწის ფართობი. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე გადაცვლილია 4,228,164 ლარის ღირებულების აგრო-ქულა

2016 წლის მაისში მოსული სეტყვის შედეგად გორისა და ქარელის მუნიციპალიტეტების 18178 ფერმერს, რომლებსაც ჯამში სეტყვამ დაუზიანა 10330 ჰა. ხეხილის ბაღი სეტყვის შემდგომი პროფილაქტიკური შეწამვლის ჩასატარებლად 1 ჰა ხეხილის ბაღზე დაერცხა 180 აგრო-ქულა, რაც ჯამურად შეადგენს 1,859,350 ლარის დახმარებას.

„სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოთა თანადაფინანსების პროექტის“ ფარგლებში ქარელსა და გორში დაფინანსდა 3 საწარმო ჯამური ღირებულებით 1,445,800 ა.შ.შ. დოლარი. აქედან სახელმწიფო თანადაფინანსებაა 597,000 ა.შ.შ. დოლარი. პროექტ დანერგე მომავლის ფარგლებში 1100 ჰა. ინტენსიური და ნახევრად ინტენსიური ხეხილის ბაღები გაშენდა.¹⁷

სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები

შიდა ქართლში ფუნქციონირებს 119 სხვადასხვა მიმართულების სასოფლო სამეურნეო სტატუსის მქონე კოოპერატივი. რეგიონში დარეგისტრირებულმა 58 კოოპერატივმა კოოპერატივების განვითარების სააგენტოსაგან თანადაფინანსებით მიიღო 142 მოტობლოკი. სოფლის მეურნეობის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის („ENPARD“)-ის ფარგლებში რეგიონის 18-მა კოოპერატივმა მიიღო გრანტი მათი საქმიანობის მიხედვით რომელიც ჯამში შეადგენს მილიონ ლარზე მეტს.

¹⁷ შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო

რეგიონში არსებული პრობლემები მეხილეობის განვითარების კუთხით

იმისთვის რომ გამერკვია სოფლებში რა მდგომარეობა იყო მოვინახულე რამოდენიმე სოფელი გორის,კასპის და ქარელის რაიონებში.გავესაუბრე გლეხებს რომლებიც წლებია მეხილეობას მისდევენ.მათი უმრავლესობა საუბრობს არსებულ პრობლემებზე როგორცაა სარწყავი სისტემების გაუმართავობა,მცენარეთა დაცვის საშუალებების სიძვირე,მოსავლის რეალიზაციის პრობლემებზე,სეტყვის საწინააღმდეგო დანადგარების არარსებობაზე.

როგორც დარგის სპეციალისტი ვანო ვარდანაშვილი განმარტავს ჩემთან საუბრისას ,შიდა ქართლში სამრეწველო მეხილეობის განვითარება დაკავშირებულია გასული საუკუნის 60-70-ისან წლებთან,როდესაც შიდა ქართლის (გორი,კასპი,ხაშური,ქარელი)სამაჩაბლოს(ცხინვალი,ზნაური)რაიონებში 50 000 ჰა ხეხილის ბაღების მაღალმოსავლიანი ნარგავები გაშენდა.აღსანიშნავია რომ მაშინდელი ბაღების ნაწილი დღემდე შემორჩენილია და მოქცეულია კერძო სექტორში.არსებული ბაღების მდგომარეობა საკმაოდ სავალალოა,რადგან დაბალმოსავლიანია,მეჩხერია,წარმოებული პროდუქცია კონკურენტუნარიანა როგორც ფასით ისე ხარისხით.უკანასკნელ წლებში ხილის სამრეწველო ბაღების ფართობები შიდა ქართლში შემცირდა 50 000 ჰა დან 30 000ჰა მდე,ხოლო ხილის წარმოება 250 000ტონიდან 150 000 ტონამდე.

ჩემს მიერ დასმულ კითხვაზე თუ რამ განაპირობა ადგილობრივ ხილზე მოთხოვნის შემცირება გამოცდილი აგრონომი იოსებ ხუროშვილი პასუხობს, რომ უკანასკნელ წლებში საქართველოში იმპორტირებულ ხილზე მზარდი მოთხოვნაა.რამაც ქართველი მეხილეები ახალი გამოწვევის წინაშე დააყენა.საჭირო შეიქმნა მეხილეობაში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა,რაც წინაპირობაა კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოების და ადგილობრივ ბაზარზე იმპორტირებული პროდუქციის ჩანაცვლების.

წინა საუკუნეში რეგიონისათვის მონოკულტურა ვაშლი იყო.დღეს ასეთი პრინციპით დარგის განვითარება შეუძლებელია.უნდა გათვალისწინებული იყოს საექსპორტო

ბაზრის მოთხოვნები ,ამიტომ საჭიროა ვაშლთან ერთად გაშენდეს ატმის, მსხლის ,ქლიავის, ბლის, გარგარის საუკეთესო ჯიშები.

დარგის სპეციალისტი ვანო ვარდანაშვილი აღნიშნავს რომ შიდა ქართლში ამჟამად მინდინარეობს მსოფლიოში წამყვანი ჯიშების გაშენება.როგორცაა ვაშლის ჯიშები:გოლდენ დელიშესი,რედ დელიშესი,ფუჯი,ჯონაგოლდი,გალა,აიდარიდი,.. ქლიავის საუკეთესო ჯიშები: იტალიური,უნგრული,პრეზიდენტი,ოტო ჯაინელო,ანჯელუნა. ყოველწლიურად შიდა ქართლში 1200-1500 ჰა ახალი თესლოვანი და კურკოვანი ბაღი შენდება.თანამედროვე ხეხილის ბაღების გაშენება შეუძლებელია სანერგე მეურნეობების აღორძინების გარეშე.

SWOT ანალიზი

ჩატარებული კვლევის,არსებული მასალების გაცნობის,რეგიონში არსებული ვითარების გაცნობის საფუძველზე შემიძლია ვთქვა, რომ მეხილეობას რეგიონში აქვს როგორც ძლიერი, ასევე სუსტი მხარეები. **ძლიერ მხარეებად შეიძლება ჩაითვალოს შემდეგი:**

- რაიონის მდებარეობა, სიახლოვე ყველაზე დიდ ბაზართან - დედაქალაქთან;
- ხელსაყრელი ბუნებრივი პირობები;
- ნაყოფიერი ნიადაგები და მდიდარი წყლის რესურსები;
- აგროწარმოების, მეხილეობის მდიდარი ტრადიციები; იაფი მუშახელი;
- ეროვნული და რეგიონული მნიშვნელობის საგზაო ინფრასტრუქტურის არსებობა.

სუსტ მხარეებად შეიძლება მივიჩნიოთ:

- ადგილობრივი პროდუქციის სტანდარტებთან შეუსაბამიბა, სასურსათო უვნებლობის მოთხოვნების დაუკმაყოფილებლობა, მიწოდების სეზონურობა;
- აგრარული განათლების სიმწირე, კვალიფიციური სპეციალისტების ნაკლებობა;
- ფერმერთა შორის კოოპერატივების მოთხოვნის არარსებობა,
- მცირე მიწიანობა, კრედიტებზე ხელმიუწვდომლობა;
- სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე ლიზინგის სერვისის განუვითარებლობა;
- ნაკვეთებთან მისასვლელი შიდა გზების მოუწყვსრიგებლობა;
- პროდუქტების გადამამუშავებელი მრეწველობის განუვითარებლობა;

- კონფლიქტი და ოკუპირებული ტერიტორია;
- სარწყავი სისტემის გაუმართავობა.

საფრთხეები

- ადგილობრივი ფინანსური რესურსების სიმწირე;
- მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობის დაბალი დონე;
- პოლიტიკური არასტაბილურობის გამო ინვესტიციების მოზიდვასთან დაბრკოლების შექმნა;
- საწარმოს გახსნისათვის არასაკმარისი თანხა;
- კატასტროფები (სეტყვა, გვალვა, ქარიშხალი და ა.შ.);
- სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე კონკურენციის გამძაფრება რეგიონის სხვა ქვეყნების მხრიდან.

შესაძლებლობები

- აგროსაწარმო ინფრასტრუქტურისა და სერვისების განვითარება;
- იმპორტის ჩანაცვლება ადგილობრივი წარმოებით;
- ფერმერთა ცოდნის ამაღლება;
- ბიოლოგიურად სუფთა აგრო წარმოების განვითარება;
- გრძელვადიანი და იაფი საკრედიტო რესურსების ხელმისაწვდომობა;
- სადაზღვევო სისტემის ამოქმედება;
- სარწყავი სისტემების რეაბილიტაცია და რწყვის ახალი მეთოდების დანერგვა;
- სადემონსტრაციო ნაკვეთების მოწყობა.

დასკვნა და რეკომენდაციები

მეხილეობა შიდა ქართლის სოფლის მეურნეობის უძველესი და ძირითადი დარგია. რეგიონის მნიშვნელობა საქართველოს მასშტაბით განსაკუთრებით გამორჩეულია მეხილეობის თვალსაზრისით. ხილის უმეტესი სახეების წარმოების მიხედვით, შიდა ქართლის რეგიონი პირველ ადგილზეა ქვეყანაში.

შეიძლება ითქვას, რომ რეგიონში არსებობს უამრავი პრობლემა რაც ხელს უშლის დარგის განვითარებას. არსებული ვითარების გაცნობის შედეგად შესაძლებელია რომ გამოვყოთ ძირითადი მიზეზები თუ რატომ ვერ ხერხდება მეხილეობის აღორძინება რეგიონში და გავცეთ საკვლევ კითხვას პასუხი. ეს პრობლემები მდგომარეობს შემდეგში:

ფერმერთა განათლების დაბალი დონე; მეხილეობის დარგის სპეციალისტების ნაკლებობა; მცირეკონტურიანი და დანაწევრებული მიწის ნაკვეთები, დაურეგისტრირებელი ს/ს ნაკვეთები; საირიგაციო წყლის არარაციონალურად გამოყენება და სარწყავი სისტემის გაუმართავობა;სასოფლო სამეურნეო ინფრასტრუქტურის არარსებობა/გაუმართავობა;მცირე გადამამუშავებელი საწარმოების ნაკლებობა; ტექნიკის ნაკლებობა; სამაცივრე და შესანახი მეურნეობების ნაკლებობა; სეტყვისაგან სასოფლო სამეურნეო კულტურების დაცვის სისტემებისა და საშუალებების არარსებობა;სასოფლო სამეურნეო სავარგულების ქარისმიერი და წყლისმიერი ეროზიისაგან დაცვის საშუალებების ნაკლებობა;სათესლე და სარგავ მასალაზე,პესტიციდებზე, სასუქებზე ხარისხის კონტროლის ნაკლებობა;ხარვეზები აგროდაზღვევის პროგრამის განხორციელებაში;აგროკრედიტის საბრუნავ საშუალებებზე გაცემის შეჩერება;

იმისთვის რომ,მოხდეს რეგიონში არსებული პრობლემების მოგვარება საჭიროა მოხდეს სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა. კვლევამ აჩვენა დარგის განვითარებისთვის გადასადგმელი ნაბიჯები.ასე, რომ შესაძლებელია გამოვყოთ მეხილეობის დარგის განვითარებისთვის საჭირო ქმედებები რაც დღეისთვის აუცილებლობას წარმოადგენს.

მიმაჩნია, რომ პირველ რიგში უნდა მოხდეს შემდეგი რეფორმები დარგის განვითარებისთვის:

- ფერმერთა ცოდნის ამაღლება, ტრენინგების ჩატარების გზით ინტენსიური ტექნოლოგიების და პრაქტიკული უნარჩვევების გაუმჯობესება;
- სოფლის მეურნეობს კვალიფიციური სპეციალისტების აღზრდა, ექსტენციის კიდევ უფრო განვითარება;
- სოფლების მიხედვით ბუნებრივ-კლიმატური პირობების და ფერმერთა გამოცდილების გათვალისწინებით კონკრეტულ სოფლებში პერსპექტიული დარგების განვითარების ხელისშეწყობა-სუბსიდირება;
- სახელმწიფოს დახმარება მიწის რეგისტრაციის კიდევ უფრო გამარტივებაში;

- ⊙ მაგისტრალური და შიდა საირიგაციო ქსელების მოწესრიგება, ფერმერთათვის საირიგაციო სისტემების მოწყობაში დახმარება(თანადაფინანსება);
- ⊙ სისტემის რეაბილიტაციისათვის საჭიროა ხურვალეთის სატუმბი სადგურის მოდერნიზაცია, სატუმბი სადგურიდან ნადარბაზევის ტბამდე მაგისტრალის შეცვლა, შიდა არხების აღდგენა და ტბაში წყლის გადაქაჩვა.
- ⊙ სასოფლო სამეურნეო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, შიდა გზების მოწყობა.
- ⊙ სახელმწიფოს მხრიდან მცირე გადამამუშავებელ საწარმოების შექმნა/გადაიარაღებაში ხელშეწყობა;
- ⊙ ფერმერთათვის და იურიდიული პირებისათვის ტრაქტორების და ს/ს ტექნიკის ლიზინგით, უზურფუქტით და თანადაფინანსებით გადაცემა.
- ⊙ „გადამამუშავებელ და სამაცივრე საწარმოთა თანადაფინანსების პროექტში ცვლილებების შეტანა“, მინიმალური სავალდებულო მოცულობის დაწევა
- ⊙ აგროტურიზმისათვის ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- ⊙ სეტყვის საწინააღმდეგო სისტემების დამონტაჟება, ინტენსიურ ბაღებში სეტყვისაგან დამცავი ბადეების მოწყობაში დახმარება
- ⊙ ქარსაცავი და ნაპირსამაგრი ინფრასტრუქტურის შექმნა;
- ⊙ პესტიციდებზე, მინერალურ სასუქებზე, სარგავ და სათესლე მასალის ხარისხზე კონტროლის გამკაცრება;
- ⊙ აგროდაზღვევის პროექტში დაზიანებული ხილის ხარისხის დაზღვევის გათვალისწინება;

ყოველწლიურად შიდა ქართლში ახალი თესლოვანი და კურკოვანი ბაღი შენდება.თანამედროვე ხეხილის ბაღების გაშენება შეუძლებელია სანერგე მეურნეობების აღორძინების გარეშე.ბოლო პერიოდში ამ მიმართულებით სოფლის

მეურნეობის სამინისტროს მიერ გადადგმულია გარკვეული ნაბიჯები, შექმნილია საწარმოო მეურნეობები, რომლებიც ხარისხიანი ნერგებით ამარაგებენ მოსახლეობას და ფერმერებს. მიმდინარეობს მეხილეობაში პროგრესული ტექნოლოგიების დანერგვა, მოწინავეთა გამოცდილების გაზიარება, ფერმერთა სწავლება, კონსულტაციები, ტრენინგები. ფერმერები და მოსახლეობა ითვისებს ხეხილის სხვა-ფორმირებას, ნიადაგის დამუშავების და მცენარეთა დაცვის მეთოდებს.

მნიშვნელოვანია, არსებული საირიგაციო სისტემების ნაცვლად, დაინერგოს თანამედროვე, ეკონომიური სარწყავი სისტემები, რომლებიც წარმატებით გამოიყენება ინტენსიურ სოფლის მეურნეობაში მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში და ერთეულ ქართულ ფერმერულ მეურნეობებში. ისინი, იმავდროულად, სისტემაში მოხმარებული რესურსების დაზოგვისა და მათი ეფექტურად გამოყენების საშუალებას მოგვცემენ. არსებული საირიგაციო სისტემების უდიდესი ნაწილი მწყობრიდანაა გამოსული, მათი აღდგენა კი ძვირი ჯდება და თანაც, ხშირად, ექსპლუატაციის სიძვირის გამო, ვეღარ აკმაყოფილებს საბაზრო წარმოების პირობებს. სიტუაციას ამძაფრებს კონფლიქტის რეგიონიდან წყლის მიწოდებასთან შექმნილი სირთულეებიც.

წინა საუკუნეში ხილის მოსავლის რაოდენობას რადგან მთლიანი მოსავლის რეალიზაცია შეუფერხებლად მიმდინარეობდა რუსეთის ბაზარზე და საკონსერვო მრეწველობაში, ამჟამად ყურადღება ექცევა ხარისხს, რადგან უხარისხო ხილის გასაღება ჭირს როგორც შიდა ბაზარზე ისე საექსპორტოდ.

შიდა ქართლის მეხილეობას დიდი ისტორია გააჩნია და დარგის განვითარებისთვის ყოველივე ზემოთ აღნიშნულს დიდი მნიშვნელობა აქვს.

გამოყენებული ლიტერატურა

- 1) https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%93%E1%83%90_%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1_%E1%83%9B%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94
- 2) <http://geostat.ge/regions/>
- 3) მეხილეობა აღმოსავლეთ საქართველოში- დ.პავლიაშვილი
(თბილისი 1962)
- 4) http://gov.ge/files/275_38364_967251_136417.09.13-1.pdf
- 5)¹ http://census.ge/files/results/agriculture/Agricultural_Census_2014.pdf
- 6) სოფლის მეურნეობის შიდა ქართლის რეგიონალური სამმართველო
- 7) გორის მუნიციპალიტეტი (სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ანალიზი და განვითარების გეგმა) 2011

დანართი

შიდა ქართლის რუკები

